

Controversiële onderwerpen in de klas.

**Informatief pakket rond het
behandelen van heftige
meningsverschillen in de klas.
Met richtlijnen voor
lager en secundair onderwijs.**

Colofon

Het pakket *'Controversiële onderwerpen in de klas'*, een informatief pakket over het behandelen van heftige meningsverschillen in de klas, is een productie van VORMEN vzw.

VORMEN vzw, Vlaamse Organisatie voor Mensenrechteneducatie
Lange Gasthuisstraat 29, 2000 Antwerpen
03 293 82 15
02 611 75 18
www.vormen.org
mensenrechteneducatie@vormen.org

Auteur: Maya van Puymbroeck, in samenwerking met Wim Taelman

P.S: Met het oog op een volgende, herwerkte versie van deze publicatie staan wij open voor je opmerkingen en suggesties.

Inhoudstafel

1. INLEIDING	4
Conflicten en controverses zijn een deel van het leven	
2. CONTROVERSIËLE ONDERWERPEN IN DE KLAS	5
2.1 Waarom is het behandelen van controversiële onderwerpen belangrijk?	5
2.2 Wat zijn controverses en wat typeert een discussie hierover?	5
2.3 Hoe kunnen controverses besproken worden in de klas?	6
2.3.1 De geplande discussie	7
2.3.2 De spontane discussie	7
3. STRATEGIEËN VOOR HET AANGAAN VAN CONTROVERSEN.	9
3.1 Lager Onderwijs	9
3.1.1 Algemene aanwijzingen voor discussies over controversen.	9
3.1.2 Twee modellen om controversiële onderwerpen te exploreren. Het 10-punten-model Constructieve controverse	10
3.2 Secundair onderwijs	12
3.2.1 Open gesprek	13
3.2.1 Hete momenten in de klas Leermogelijkheden vinden Hou jezelf, als individu en als leerkracht, in de hand.	13
3.2.3 Intentioneel engagement	15
3.2.4 Coöperatieve controverses	16
4. IN WELKE LESSEN KUNNEN CONTROVERSIËLE ONDERWERPEN AAN BOD KOMEN?	17
5. BIBLIOGRAFIE	18

1. Inleiding

Conflicten en controverses zijn een deel van het leven

Naar: "Teaching about controversial issues: guidance for schools"

In deze tijd van massamedia en elektronische communicatie worden kinderen en jongeren regelmatig blootgesteld aan de conflicten en controversen van de wereld van volwassenen. Het positieve hieraan is dat het **kinderen** bewust maakt van maatschappelijke conflicten. Maar het is niet altijd even makkelijk om er met hen over te praten. Er bestaan immers onuitgesproken regels over het bespreken en bevragen van deze onderwerpen en dat voelen kinderen aan. *Hoe kunnen deze onderwerpen wel bespreekbaar worden?*

De conflicten en controversies raken ook **jongeren**. Het kan hen in de war brengen, of hen angstig en bezorgd maken, het kan hen ook tot actie aanzetten. De reacties op een controversie zijn vaak uiteenlopend en jongeren worden geconfronteerd met meningen van leeftijdsgenoten die diametraal tegenover die van hen staan. Het klaslokaal is meer dan eens een plaats waar deze botsingen plaatsvinden. *Hoe kan er zinvol mee omgegaan worden?*

En de **leerkrachten**? Hoe gaan zij om met controversiële onderwerpen? Ook zij hebben immers vragen en onzekerheden. Zij maken zich zorgen over het feit dat kinderen en jongeren bij het aansnijden van deze onderwerpen bang worden of op een emotionele manier extreme meningen gaan verkondigen. Ze zijn bezorgd dat zijzelf misschien niet neutraal genoeg blijven over de mogelijke reactie van ouders en begeleiders. *Hoe kunnen zij op een zinvolle manier deze onderwerpen aansnijden of erover discussiëren?*

Scholen willen in tijden van publieke conflicten en controverses ook een antwoord geven op de angsten en bezorgheden van hun leerlingen. Dit doet vragen rijzen als: welke reactie is gepast? In welke lessen kunnen deze controversen geïntegreerd worden? Hoe ver kunnen scholen gaan?

Om leerkrachten en scholen te helpen in het benaderen van controversiële onderwerpen is er deze handleiding. Strategieën om de moeilijke confrontaties om te zetten in een leerproces maken het mogelijk om belangrijke maar 'hete' topics te behandelen in klasgesprekken. Er zijn aanwijzingen voor het Lager Onderwijs en voor het Secundair Onderwijs.

2. Controversiële onderwerpen in de klas

2.1 Waarom is het behandelen van controversiële onderwerpen belangrijk?

Het is niet makkelijk om controversiële discussies aan te gaan. Men belandt immers snel bij ethisch of maatschappelijk geladen thema's (terrorisme, abortus, seksualiteit, drugs, euthanasie, islam, vluchtelingen, imago van de politiek, van allochtonen, ...) die zeer gevoelig liggen. In scholen gaat men dit soort discussies liever uit de weg omdat ze vaak leiden tot polarisatie, tot welles-nietes-standpunten, tot het vergroten van vooroordelen en frustratie.

Toch is het aangaan van deze discussies erg belangrijk. Dit om tal van redenen:

1. Vorbereiding op actief en democratisch burgerschap met respect voor mensenrechten.

Het voorbereiden van leerlingen op hun rol van burgers in een pluralistische samenleving, hen kennis te laten maken met democratische processen en respectvolle manieren om met meningsverschillen om te gaan.

Als kinderen reeds jong gewoon worden om hun verschillen op een rationele manier te bediscussiëren, zullen ze dit later als volwassenen ook sneller doen. Discussies over controversiële onderwerpen helpen leerlingen op een goede en tolerante manier om te gaan met conflicten en meningsverschillen. Het helpt hen inzicht te krijgen in de consequenties van hun eigen daden en die van volwassenen. Leerlingen worden geleerd vooroordelen te erkennen, argumenten te evalueren, bewijs te leveren, alternatieve interpretaties en gezichtspunten te overwegen en bovenal goede redenen te geven voor wat zij zeggen en doen en deze ook te verwachten van anderen.

2. Kritisch leren denken: Het ontwikkelen en stimuleren van de vaardigheden tot kritisch denken.

3. Aanscherpen van interpersoonlijke vaardigheden: Het ontwikkelen van belangrijke gedrags- en communicatieve vaardigheden: goed luisteren, krachtig antwoorden, overtuigend spreken, goed samenwerken en tolerant zijn ten opzichte van verschillende gezichtspunten.

4. Verder zijn controverses actueel en sluiten ze nauw aan bij de leefwereld van de leerlingen.

2.2 Wat zijn controverses en wat typeert een discussie hierover?

Een controversieel onderwerp is een onderwerp waarbij belangen en waarden in conflict zijn, waarbij er sterke onenigheid bestaat over verklaringen of acties. Een samenleving kan fundamenteel verdeeld raken over een controversie en het kan sterke emoties en protesten teweeg brengen. Controversiële onderwerpen kunnen handelen over wat er gebeurd is, over de oorzaken van een situatie, over het juiste antwoord erop en over de mogelijke effecten hiervan. Controversen zijn complex en vragen kennis en zelfbewustzijn. Ook evenwicht is belangrijk, het laten zien van persoonlijke betrokkenheid en objectiviteit, het innemen van een standpunt zonder druk of indoctrinatie.

Een discussie over een controversie kan gedefinieerd worden als een 'reflectieve dialoog' tussen leerlingen, of tussen leerlingen en leerkrachten, over een onderwerp waarover onenigheid bestaat. De discussie kan op gang komen door een vraag of een verklaring van een leerling of een leerkracht. De dialoog die daaruit voortkomt, kan gebruikt worden om bewijzen en commentaren uiteen te zetten en kan uitdrukking geven aan de verschillende gezichtspunten. Een 'reflectieve dialoog' brengt het luisteren naar en reageren op ideeën van niet-gelijkgestemden op gang.

Volgens deze definitie is het gamma van controversiële onderwerpen erg breed, van lokale tot internationale onderwerpen. Het zijn vooral onderwerpen die een reeks scherpe en verschillende opinies uitlokken.

2.3 Hoe kunnen controverses besproken worden in de klas?

Controversiële onderwerpen kunnen op verschillende manieren in een klas aan bod komen. Ze kunnen door leerkrachten op een geplande manier aangebracht worden. Dit 'intentioneel engagement' is een zinvolle leerstrategie en heel effectief bij het leren van kritisch en gediversifieerd denken. Maar het spreken over controversen kan ook spontaan gebeuren. Een meningsverschil kan plots opduiken en aanleiding geven tot een heftige discussie. Hier is het belangrijk dat leerkrachten een aantal manieren hebben om weerstand te voorkomen en tegen te gaan en de discussie zinvol te maken.

Een aantal elementen kunnen een belemmering vormen in het ombuigen van een verhitte discussie naar een leermoment:

- Een gebrek aan veiligheid kan faalangst teweeg brengen.
- Een gebrek aan bekrachtiging kan demotiveren.
- Een gebrek aan een bruikbaar gedragsmodel kan een vertraging veroorzaken.
- Een gebrek aan inzicht in zichzelf en in de eigen gedachten kan ervoor zorgen dat men niet openstaat of dat men snel afhaakt.

Anders gezegd, bij een discussie over een controversieel onderwerp in de les, spontaan of gepland, is het steeds belangrijk dat de klas goed begeleid wordt en dat er nadien iets uit geleerd wordt. Volgende principes kunnen een klimaat scheppen waarin zinvol kan gediscussieerd worden:

- Creëer een klasklimaat dat veilig is ondanks discussie en onenigheid.
- Stel richtlijnen op voor het voeren van discussies en herinner er de leerlingen af en toe aan.
- Ga na of de onderwerpen en de daaruit voortkomende activiteiten relevant en betekenisvol zijn voor de leerlingen.
- Als leerlingen een consensus hebben bereikt, wees er dan zeker van dat ze dit onthouden en verder verwerken.
- Als er te verhit wordt gereageerd, las dan 'time-outs' in (een samenvatting maken, neerschrijven van argumenten) om de discussies wat af te koelen.
- Maak tijd voor evaluatie en onderzoek welke conclusies er kunnen getrokken worden uit de gedachtewisselingen.

Als leerkracht is het niet gemakkelijk om onpartijdig te blijven. Controverses lokken sterke opinies uit, ook bij leerkrachten. Er is altijd een risico op vooroordelen. Wat kan je doen om leerlingen niet ongepast te beïnvloeden:

- Stel meningen niet voor als feiten.
- Profileer jezelf niet als enige autoriteit over de controversie.
- Voor zover mogelijk, geef geen relaas van de standpunten van anderen maar laat de eisen en beweringen van de protagonisten voor zich spreken.
- Uit je eigen voorkeuren ook niet op een onbewuste manier: gezichtsuitdrukkingen, gebaren, ...
- Laat geen correct standpunt doorschemeren in de keuze van diegene die mogen antwoorden.
- Ga in tegen een te snel bereikte consensus: stel kritische vragen waardoor ook andere standpunten of nuances worden overwogen.

Hiernaast is het van belang dat je als leerkracht alle standpunten belicht. Niet enkel die van westerse media maar waar mogelijk ook niet-westerse standpunten.

Uit: "Teaching about controversial issues: guidance for schools"

2.3.1 De geplande discussie

Leerkrachten die controversen opzettelijk in hun lessen aan bod laten komen, kunnen een aantal verschillende strategieën gebruiken. Elk van de gebruikte strategieën kan een verschillend resultaat hebben.

De strategie waarbij de leerkracht onpartijdig blijft en de rol van rechter op zich neemt, een goed model voor jongere leerlingen. Er wordt op toegezien dat iedereen aan bod komt en dat alle opinies worden uitgesproken. De discussies zijn sterk gestructureerd en door de leraar gestuurd. Vaak nemen ze de vorm aan van formele debatten.

Een meer uitdagende benadering is de gestructureerde controverse. De focus van controle verschuift van de leerkracht naar de leerlingen. Het doel van deze aanpak is het oplossen van conflicten tussen verschillende standpunten. De strategie is gebaseerd op een coöperatief leermodel.

Of een leerkracht speelt de 'advocaat van de duivel' en wisselt van de ene kant naar de andere, afhankelijk van welke kant zwakker is. Dit kan interessant zijn als er weinig verschillende meningen zijn of als enkel een kleine minderheid een andere mening heeft.

Een leraar kan ook zijn persoonlijke meningen expliciet kenbaar maken en reacties en tegenargumenten uitlokken van zijn leerlingen. Dit leert hen dat een sterke positie kan tegengesproken worden door kritische, logische en eerlijke alternatieven. Belangrijk is dat er geen misbruik wordt gemaakt van de autoritaire positie van de leerkracht maar dat de tegenargumenten van de leerlingen met respect worden behandeld.

Welke benadering je ook gebruikt, bespreek met de leerlingen je doelen en leg hen je manier van werken rond controversiële onderwerpen uit. Als leerlingen weten wat ze kunnen verwachten, zullen ze sneller geneigd zijn mee te werken.

2.3.2 De spontane discussie

Een discussie kan soms heel spontaan in een klas tot stand komen. De mentale en emotionele voorbereiding op dit soort discussies is erg belangrijk. Deze voorbereiding kan de vorm aannemen van een gesprek waarbij de leerkracht de leerlingen alert maakt voor mogelijke onenigheden en waarbij er getracht wordt een klimaat te scheppen waarin conflict verwacht en zelfs verwelkomd wordt.

Enkele richtlijnen bij een spontane discussie die door de leerkracht gestuurd wordt:

- Luister goed;
- vraag om verduidelijking;
- daag andermans ideeën uit met feitelijke bewijzen en gepaste logica;
- bekritiseer ideeën en standpunten, niet de personen die ze formuleren;
- vraag dat men ter zake blijft;
- als je akkoord gaat met een stelling, herhaal die enkel als je er dingen aan toe wil voegen die echt belangrijk zijn;
- geef je mening bondig en helder weer;
- maak niemand belachelijk en respecteer andermans mening.

Succesvolle discussies hangen ook sterk af van hoe goed de leerkracht zijn leerlingen kent. Iemand die zijn leerlingen kent, weet hoever hij kan gaan en hoe hij een maximaal resultaat kan behalen. Persoonlijk gesprekken met leerlingen kunnen meer inzicht leveren. Gerichtte vragen kunnen aardig helpen:

- Welke gebeurtenis heeft tot hier toe het meeste invloed op je gehad?
- Noem drie mensen die je bewondert en leg uit waarom.
- Wat is de grootste uitdaging van de hedendaagse samenleving? Leg je keuzes uit.

- Welk boek zouden je medeleerlingen allemaal moeten lezen?
- Wanneer is iemand volgens jou een goede leerkracht?
- Wanneer is iemand volgens jou een goede leerling?

3. Strategieën voor het aangaan van controversen.

3.1 Lager Onderwijs

Uit: "Teaching Elementary Children about Controversial Issues" Kreidler, William J.

Al vanaf de lagere school is het belangrijk dat controversiële onderwerpen deel uitmaken van de lesactiviteiten. Dit kan door het voeren van eenvoudige discussies of door een meer gestructureerde benadering. In wat volgt, behandelen we eerst een paar algemene aanwijzingen. Daarna gaan we in op twee specifieke methoden die leerkrachten kunnen gebruiken om controversen in hun lessen op te nemen.

3.1.1 Algemene aanwijzingen voor discussies over controversen.

- Maak van je klas een veilige ruimte waarin vragen zonder schroom worden gesteld en waar over ideeën wordt gediscussieerd:

Richtlijnen voor discussies moeten in het begin van het schooljaar vastgelegd worden en regelmatig herhaald. Enkele voorbeelden zijn:

- Over andere meningen wordt niet neerbuigend gedaan of grapjes over gemaakt.
- Laat mensen uitspreken, onderbreek hen niet.
- Wat in de groep wordt gezegd, blijft in de groep.

- Luister naar de bezorgdheden van je leerlingen:

Geef hen de kans om te zeggen wat ze denken, haast je niet om foute informatie te corrigeren of om ze gerust te stellen. Geef hen eerst de kans om te zeggen wat ze denken. Laat zien dat je geïnteresseerd bent. Probeer hun standpunt te begrijpen.

Hetgeen kinderen zeggen, is niet altijd hetgeen ze bedoelen. Soms vraagt het wat tijd om te begrijpen wat er achter een standpunt of vraag schuilt. Stel bijkomende vragen als: 'Dat is interessant, kan je me er meer over vertellen?'

Als ze het moeilijk hebben om zich helder uit te drukken, kan je hen helpen door dingen samen te vatten en te focussen op hun bezorgdheden. Goed luisteren, betekent ook aandacht besteden aan de dingen die ze niet zeggen. Wees alert voor niet-verbale uitdrukkingen. Het kan geruststellend zijn als de leerkracht gevoelens erkent. Bijvoorbeeld: 'Het is griezelig om te praten over een kernoorlog.'

- Corrigeer foute informatie:

Angst en bezorgdheden van kinderen over een controversie berusten vaak op het foutief begrijpen en ingelicht zijn. Corrigeer waar nodig maar hou de informatie eenvoudig en ter zake.

- Stel kinderen gerust:

Het meest geruststellende dat we kunnen doen voor kinderen is luisteren en hen 'au sérieux' nemen. Het corrigeren van foutieve informatie kan alvast angst verlichten die deze informatie deed ontstaan. Verder is het zinvol om kinderen erop te wijzen dat ook volwassenen zich zorgen maken over bepaalde zaken en dat er aan oplossingen wordt gewerkt. Kinderen moeten weten dat volwassenen eraan werken om hen te beschermen tegen risico's.

- Help hen antwoorden te vinden op hun vragen:

Vragen van kinderen vragen zelden om complexe, technische antwoorden. Oudere kinderen kunnen wel verrassend uit de hoek komen. Het proces van het zoeken naar informatie en de stappen die worden ondernomen om de info te bekomen, kunnen een sterke en geruststellende ervaring zijn. Het toont aan dat er wegen zijn naar een oplossing en dat men over wereldproblemen inzichten kan verwerven.

- Val kinderen niet lastig met 'volwassenen-zorgen':

Geef kinderen niet het gevoel dat zij verantwoordelijk zijn voor het oplossen van problemen. De verleiding om je eigen gevoelens uit te spreken, kan sterk zijn maar overweeg eerst wat de impact hiervan is op je leerlingen. Het kan zijn dat het eerder nieuwe vragen doet rijzen

dan dat het hen helpt in het omgaan met de vragen en angsten die ze hebben. Als we ze overstelpen met onze mening kunnen we hen blokkeren in het uiten van hun eigen mening zodat we niet te weten komen wat zij denken.

- Benadruk dat conflicten kansen zijn om te leren en te groeien:

Nadat je de angsten en bezorgdheden van de kinderen hebt aanhoord, kan je overgaan tot het probleemoplossend aspect van de kwestie. Het benaderen van een controversie vanuit een probleemoplossend, constructief perspectief is de beste manier om kinderen niet onnodig angstig te maken en om hen voor te bereiden op hun burgerschap.

3.1.2 Twee modellen om controversiële onderwerpen te exploreren.

De onderstaande werkvormen bieden een aanpak van controversiële onderwerpen die probleemoplossend en op handelen gericht is.

Het 10-punten-model

Begin met hetgeen de kinderen weten en denken te weten over een bepaalde onderwerp samen te brengen. Stel een vragenlijst op en laat de leerlingen informatie verzamelen en naar antwoorden op de vragen zoeken. Door deze informatie corrigeren ze zelf foutieve informatie die eerder naar voren werd gebracht en zullen ze zich meer bijkomende vragen kunnen stellen. Dit proces duurt zolang tot er een soort eindresultaat ontstaat uit de informatie.

1. Stel de oorspronkelijke vraag en laat de kinderen brainstormen over de antwoorden. Schrijf deze neer. Discussieer niet, aanvaard alle bijdragen.
2. Als er vage concepten, ongedefinieerde woorden, onbeantwoorde vragen opduiken, maak dan een lijst: "Waarover willen we meer weten". Dit wordt dan de leidraad voor verder onderzoek.
3. Informatie verzamelen (huiswerk): laat de kinderen alles zoeken wat ze kunnen vinden over het onderwerp; ze kunnen artikels lezen, het nieuws volgen of ouders, andere familieleden en vrienden interviewen. Vraag hen niet om alles op te schrijven maar laat hen wel notities nemen.
4. Brainstorm opnieuw over de antwoorden. Laat de kinderen in hun eigen woorden de informatie weergeven die ze verzameld hebben. Schrijf alle inbreng neer. Je kan dezelfde vragen stellen als bij punt 1, maar zonder zelf informatie of antwoorden te geven. Vul de lijst "Waarover willen we meer weten" aan.
5. Ga verder met het proces van informatie vergaren, het bepalen van aspecten waarover meer informatie nodig is en het hen op pad sturen om verdere info te zoeken. Moedig de kinderen aan om naar mekaar te luisteren. De rol van de leerkracht is actief, verklarend en vragend maar niet informatieverstrekkend.
6. Als er een idee opduikt dat verwarring zaait of interesse opwekt, poneer dit dan tot een nieuwe vraag waarover nieuwe informatie moet gezocht worden. Bespreek en stel vragen tot er een bevredigende basis van informatie ontstaat.
7. Geef de kinderen af en toe een geschreven klastaak om hun gedachten te ordenen en samen te vatten. De taak kan verwoord worden als: 'Wat weet jij over x?', 'Wat snap je niet over x.' ... Of vind andere manieren om het individueel denken van de kinderen over een bepaald onderwerp uit te kristalliseren. Het uitspreken van hun eigen standpunt en het bespreken ervan met de klasgenoten, helpt hen om hun informatie openbaar te maken.
8. Als er suggesties voor individuele of groepsprojecten opduiken, volg die dan waar mogelijk op. De klas kan bijvoorbeeld beslissen om brieven te schrijven naar een publiek figuur, ... Wees flexibel.
9. Laat anderen (ouders, collega's, media...) weten wat je aan het doen bent. Nodig hen uit. Moedig dialoog aan.
10. Eindig je project met iets voor publiek of iets permanents: een presentatie voor de school met de eindresultaten, een artikel in de schoolkrant, ... Het is belangrijk voor

kinderen dat ze voelen dat leren relevant is en dat het kan leiden tot een bijdrage aan de wereld.

Voordelen van deze aanpak

- Het model start op het punt waar de leerlingen staan;
- het houdt rekening met de kennis van kinderen;
- het proces van het corrigeren van foutieve info is constructief en niet straffend;
- door over te schakelen van grote naar kleine groepen en terug wordt het proces van groepsvorming aangemoedigd en participeren kinderen op hun eigen niveau.

Nadelen van deze aanpak

- Kinderen moeten gebruik maken van ver ontwikkelde leer- en opzoekvaardigheden;
- de procedure kan eindeloos worden als de leerkracht geen grenzen aangeeft voor de exploraties;
- hoewel deze aanpak een voorbeeld is van een 'open onderzoek' moet de leerkracht duidelijk werken aan activiteiten die een eindpunt genereren zodat het proces niet eindigt op een onbevredigende manier of op een anticlimax.

Constructieve controverse

Dit is een zeer gestructureerde vorm van coöperatief leren. Er wordt een speciale les besteed aan de controverse. Leerlingen zoeken naar een standpunt en stellen dat voor. Daarna draaien ze de rollen om en argumenteren het tegengestelde standpunt. De groep tracht tot een consensus te komen en schrijft een verslag over het onderwerp en de uiteindelijke standpunten.

Voor de les:

1. Kies een onderwerp waarvoor geen duidelijk juist of fout antwoord bestaat en waarover minstens twee goed gedocumenteerde informatiebronnen bestaan.
2. Bereid materiaal voor dat alle feiten en opinies rond het onderwerp bevat of dat de leerlingen tot deze feiten brengt.
3. Verdeel de klas in gelijkwaardige groepen van vier: heterogeniteit maximaliseert het aantal geraadpleegde bronnen en de verschillende opinies in de groep, het eigenlijke doel van deze werkvorm. Maak van elke groep twee tweetallen met tegengestelde posities.
4. Geef elke groep dezelfde opdrachten: 1) het bereiken van een groepsconsensus en 2) het presenteren van een groepsverslag nadat alle verschillende standpunten grondig zijn onderzocht.
5. Leer hen noodzakelijke samenwerkingsvaardigheden of herneem ze: luistervaardigheid (actief luisteren, parafraseren en samenvatten van elkaars standpunt; in staat zijn het oneens te zijn met ideeën maar er respect voor te tonen) vaardigheid in het bereiken van een consensus (verder bouwen op andere meningen, kijken naar de positieve kant van een idee, de noden identificeren die onderliggend zijn aan het ingenomen standpunt).

De verschillende stappen tijdens de les:

1. Studie per twee: maak groepen van vier leerlingen, per twee wordt een verschillend aspect van de controverse bestudeerd en worden er feiten verzameld en argumenten voorbereid.
2. Presentatie per twee: het paar stelt hun standpunt voor, de anderen luisteren, er mogen enkel verduidelijkende vragen worden gesteld.
3. Uitdagen van het tweetal: elke kant daagt de argumenten van de andere kant uit, dringt aan op feiten, ...
4. Rollen omdraaien: de tweetallen veranderen van kant, bereiden nieuwe argumenten voor en stellen het sterkste argument van de tegengestelde kant voor.

5. Groepsdiscussie: de groep beslist welke argumenten, aan beide kanten, het sterkst waren en zoekt een verklaring, een besluit, een samenvatting die het best het denken van de groep weergeeft.
6. Groepsrapport: elke groep maakt een rapport om de controverse te kunnen voorstellen aan de klas, aan de leerkracht of aan een ander publiek. Ze ondertekenen een samenvattend besluit waarmee iedereen akkoord gaat. Als er geen overeenstemming wordt bereikt, wordt er een 'minderheidsverslag' voorbereid en/of een verslag over datgene waarover al dan niet overeenstemming werd bereikt en de redenen hiervoor.

Na de les:

- Besteed speciale aandacht aan voorbeelden van creatieve samenvattingen waarin tegengestelde standpunten verenigd worden.
- Laat de deelnemers doelen uitzetten om het proces de volgende keer te verbeteren.
- Een groepsverslag kan geëvalueerd worden op basis van hoe goed de verschillende standpunten werden opgenomen en samengevat.
- Er kan een individuele bekrachtiging volgen, de debaterende groepen worden dan beloofd voor de individuele prestaties van hun leden (bonuspunten, ...).

Voordelen

- Heel nuttig voor leerlingen die goed reageren op gestructureerde situaties.
- De aanpak vraagt van leerlingen samenwerkingsvaardigheden.
- Het doet hen een standpunt innemen en een consensus bereiken.

Nadelen

- Sommigen vinden dat dit model te dicht komt bij het oude debatmodel.
- De controverse moet minstens twee standpunten teweeg brengen, dit is op zich niet zo'n probleem maar vaak is het moeilijk om materiaal te vinden dat deze standpunten voorstelt en dat geschikt is voor het lager onderwijs.
- Het vraagt veel werk voor de leraar.
- Leerlingen hebben degelijke achtergronden van leervaardigheden nodig (zoals in het 10-punten-model).

3.2 Secundair onderwijs

In het secundair onderwijs kunnen controversen heftige discussies uitlokken en voor 'hete momenten' zorgen in de klas. Sommige leerkrachten sturen aan op dit soort botsingen van standpunten en gebruiken ze als een uitgangspunt om te leren. Anderen hebben schrik van deze momenten en doen er alles aan om ze te vermijden. Ze gaan ervan uit dat conflict het leren in de weg staat.

Toch is het, net als in het lager onderwijs, belangrijk dat controversen aan bod komen. Eenvoudig is dit niet want de moeilijkheid is dat er geen duidelijk juist of fout antwoord bestaat. De volgende niet-traditionele benaderingen kunnen helpen om controversen te behandelen:

- Een verschuiving van gesloten naar open vragen.
- Een verschuiving in het aanvaarden van de leerkracht als de expert.
- Een verschuiving van leerkracht-gerichte activiteiten naar leerling-gericht onderzoek, discussie en debat.

Hieronder gaan we dieper in op een aantal richtlijnen en werkvormen voor het omgaan met controversiële onderwerpen in het secundair onderwijs. Eerst komen er een aantal praktische aanwijzingen voor het voeren van open gesprekken en voor het aangaan van een 'heet moment', waarbij een controverse onverwachts aanleiding geeft tot heftige discussies. Daarna lichten we twee werkvormen toe waarbij controversen gepland geïntegreerd worden in het lesgeven.

3.2.1 Open gesprek

Het kennen en kunnen toepassen van een aantal karakteristieken van een open gesprek is heel zinvol wanneer controverses aan bod komen. Een open gesprek heeft vier pijlers:

- veiligheid en vrijheid;
- bekrachtiging;
- modelleren en
- het mogelijk maken van inzicht.

De taak van de begeleider in een open gesprek is die van volgen en leiden. De bereidheid van personen om hun mening te uiten of die in vraag te stellen, ontstaat in interactie met de gesprekspartner: in de klas zijn dit de leerlingen in interactie met de leerkracht of met de medeleerlingen. Om het denkproces van leerlingen te begeleiden, moet het gesprek of de discussie eerst gevolgd en dan pas geleid worden. Naast de begeleidende rol van de begeleider (de leerkracht) wordt een groep (een klas) ook gestuurd door zichzelf.

Een zinvol open klasgesprek heeft de volgende aandachtspunten nodig:

Volgen

Waardeer hetgeen de leerlingen tot nu toe hebben opgebouwd, geleerd en ervaren, accepteer de leerlingen onvoorwaardelijk. Ondersteun een positief gevoel van eigenwaarde, dit maakt leerlingen sterker. Volgen doe je door nauwkeurig te observeren, aandachtig te luisteren, te vertrekken vanuit wat leerlingen zelf aanbrengen, open vragen te stellen en mee te gaan met weerstand.

Leiden

Stimuleer een nieuwe stap in het evolutieproces van de leerlingen. Leiden doe je door gerichte vragen te stellen, het naleven van spelregels te bevorderen, het verwoorden van afwijkende ideeën aan te moedigen, het kritisch in vraag te stellen van je eigen mening, attitude en gedrag te bevorderen, te bevragen zonder bedreigend over te komen.

Klasdynamieken

De klas stuurt zichzelf door rollen op te nemen, veel te praten, anderen aan te moedigen of tegen te spreken,... De ene manier valt in goede aarde en wordt bekrachtigd terwijl een andere manier slecht valt en wordt afgewezen.

Daarnaast heeft een klas de neiging om druk uit te oefenen om zich te confirmeren. De groepsnorm betreft niet enkel regels voor openlijk zichtbaar gedrag maar ook voor wenselijk of onwenselijk geachte opvattingen en stellingname. Of leerlingen die druk accepteren hangt af van hoe sterk en eensgezind de klas is in hun mening en in welke mate de leerling onzeker is over zijn eigen mening en opvattingen.

Al deze aandachtspunten kunnen toegepast worden wanneer een controversie spontaan aan bod komt maar ook wanneer er een discussie gepland wordt over moeilijke onderwerpen.

3.2.2 Hete momenten in de klas

Soms is een controversie plots het voorwerp van gesprek en lijken dingen te ontploffen in de klas. Er bestaan een aantal technieken om met deze, soms onvermijdelijke, moeilijke momenten om te gaan. De uitdaging is deze momenten te gebruiken en er leermogelijkheden in te vinden.

Leermogelijkheden vinden

- Wat is je standpunt als leerkracht?

Probeer uit een eventuele emotionele verwarring te geraken en grijp de gelegenheid aan om verschillende standpunten te onderzoeken.

Neem een vogelperspectief aan, bekijk de discussie vanuit de hoogte.

Probeer 'tussen de lijnen te lezen', aan te voelen wat er precies wordt bedoeld. Waarom komt het nu ter sprake? Toets je indrukken aan je leerlingen.

- Help de leerlingen na te denken

Stel discussienormen op. Sta geen persoonlijke aanvallen toe. Creëer een openheid van invalshoeken en laat de leerlingen hun standpunten beargumenteren.

Verplaats de focus van het onderwerp van de leerling die erover begon naar de klas. Dit beschermt de leerling en moedigt diegene die hiermee niet akkoord gaan aan een tegengestelde mening te uiten en hun standpunten te argumenteren.

Een andere strategie is ervoor zorgen dat alle studenten proberen elkaars standpunten te begrijpen, zodat het onderwerp in zijn geheel kan gevat worden.

Vraag leerlingen om iets te schrijven over het onderwerp. Dit kan misschien tot reflectie en kalmte leiden. Je kan hen ook vragen om dat standpunt te becommentariëren waar ze het minst mee akkoord gaan.

Soms is het belangrijk dat je buiten de klas met de leerlingen praat, zeker met diegene die het meest in de war waren tijdens het 'hete moment'. Dit kan een leerling terug vertrouwen geven en hem terug naar de klas laten gaan met een open geest

Als een leerling al te emotioneel reageert (bijvoorbeeld in tranen uitbarst) erken dit dan en vraag of hij al dan niet de klas wil verlaten. Neem hem na de les apart en vraag of je hem kan helpen.

- Laat de studenten het werk doen

Laat hen een stap terug nemen als het te 'heet' wordt en laat hen nadenken over hetgeen ze kunnen leren uit dit moment. Dit kan helpen iedereen te doen inzien wat er aan de orde was en wat de botsing betekende.

Vraag hen hoe hun reacties het onderwerp weerspiegelen en wat ze zouden kunnen leren van hun eigen gedrag. Vaak verloopt de discussie tussen groepjes die hetzelfde standpunt innemen. Als je dit merkt en met hen bespreekt, kan dat leiden tot een groter begrip van de controverse.

- Vermijdt de controverse niet

Ook als 'hete momenten' ontstaan als gevolg van een leerlingendynamiek die niets te maken heeft met de leerstof, is het belangrijk het gesprek aan te gaan ook al is het in de wiskunde- of chemieles.

Het negeren van opmerkingen die stof doen opwaaien heeft consequenties. Leerlingen leren dan dat dit soort gedrag aanvaard wordt en dat ze er niet voor beschermd worden. Ze missen de gelegenheid om te leren van hun eigen gedrag en de consequenties ervan. Ze missen ook de gelegenheid om een open klas te hebben waarin een breder gebied van ideeën aan bod kan komen.

Het is ook altijd nuttig om buiten de klas met de betrokkene die de aanleiding gaf te praten, om hem te steunen en hem te helpen te leren van de gebeurtenis.

- Creëer een terugval positie

Als je zelf geen werkbaar standpunt vindt, stel de discussie uit. Vertel je leerlingen dat dit een belangrijk onderwerp is en dat er later op zal teruggekomen worden. Zo heb je tijd om een strategie op te stellen en weten de leerlingen dat dit soort gebeurtenissen serieus worden genomen.

Hou jezelf, als individu en als leerkracht, in de hand.

Vaak vergeten we dat het belangrijk is om te proberen onszelf in de hand te houden in het middelpunt van verwarring. Hou rekening met het volgende:

- Wees standvastig.
- Adem diep en neem tijd als je dat nodig hebt. Stille kan nuttig zijn.
- Vat opmerkingen niet persoonlijk op, aanvallen zullen eerder gericht zijn op je rol als leerkracht of als een autoritair persoon en niet op jezelf. Als het onderwerp je persoonlijk raakt, neem de argumenten dan niet persoonlijk. Onthoud dat jij en de groep beter af zijn als je afstand neemt van de commentaren. Val niet iemand persoonlijk aan die een onprettige opmerking maakt.
- Ken jezelf, ken je vooroordelen, weet wat je stoppen doet doorslaan en wat je geest blokkeert. Zelfkennis kan je helpen om op voorhand strategieën te bedenken om jezelf en de klas in de hand te houden als er zo'n moment voorvalt.

3.2.3 Geplande controverse

Intentioneel engagement

Uit: "Controversial issues in the Classroom" Harwood A.M.

Als discussies gepland in de klas worden aangebracht, is het de bedoeling dat ze iets opbrengen. Leerkrachten moeten zich daarom goed voorbereiden op deze gesprekken en hun rol hierin goed weten te bepalen. Volgende aandachtspunten zijn een goede leidraad wanneer je een controverse als lesonderwerp neemt:

- Selecteren van het onderwerp: kijk naar de interesses van de leerlingen, hun ervaringen en expertise met het onderwerp, de relevantie, de graad van hun volwassenheid en het belang van het onderwerp in de maatschappij.
- Voorbereiden van leerlingen: leer de leerlingen discussietechnieken aan, bepaal samen met de leerlingen een leidraad voor interactie, besef dat er tijd en oefening nodig is om een ritme te vinden en discussies vlot te laten verlopen.
- Voorzien van adequate informatiebronnen: verzamel achtergrondinformatie (knipsels, discussies in kranten en tijdschriften, lezingen, films, gastsprekers, uitstappen,..).
- Instellen van een 'open discussie'-klimaat in de klas: creëer een intellectueel veilig klimaat. Luister en respecteer de meningen van de leerlingen. Tolereer heel verschillende standpunten en moedig hen aan er uitdrukking aan te geven. Maak de leerlingen duidelijk dat ze mekaar niet mogen onderbreken en dat ze het oneens mogen zijn met elkaar maar zich niet onaangenaam mogen gedragen.
- Behouden van de focus en richting: raak de focus van de discussie niet kwijt. Je kan hiervoor een discussieagenda opmaken: omlijn het probleem, maak een samenvatting en analyse van de gegevens, stel mogelijke oplossingen voor, maak inschattingen van de gevolgen van oplossingen en relateer de kwestie aan persoonlijke ervaringen van de leerlingen. Daarnaast kan je het bord of een overheadprojector of beamer gebruiken om de bijdragen van de leerlingen samen te vatten of te structureren.
- Verzekeren van intellectuele balans: verzeker je ervan dat de leerlingen worden geconfronteerd met het volledige gamma aan perspectieven over een onderwerp. Als belangrijke gezichtspunten niet aan bod kwamen, probeer ze dan te ontlokken door vragen te stellen of toon ze aan de leerlingen door in een rollenspel iemand te laten spelen vanuit dat perspectief.
- Aanmoedigen van gelijke participatie: betrek stille leerlingen en beperk de bijdragen van extraverte leerlingen. Het opstellen van een participatiesysteem is hierbij nuttig. Je kan de participatie leiden door munten te gebruiken: ieder heeft een gelijk aantal en als je iets inbrengt, geef je een munt af.
- Uitdrukking geven aan jouw persoonlijke gezichtspunten: als je dit doet, wees dan bereid duidelijk te stellen dat dit maar één mening is en voorzie in bewijzen die je beslissing staven. Wees bereid te reflecteren over jouw mening en laat de leerlingen toe die uit te dagen.

Coöperatieve controverses

Leerlingen hebben meestal geen probleem met het innemen van een standpunt. Het blijkt pas moeilijk te worden als ze een standpunt moeten vormgeven dat tegenstrijdig is aan dat van anderen. Hoe kan je als leerkracht hen helpen om een standpunt in te nemen en dit te verdedigen en hoe kan je hen aanmoedigen aan wederzijds begrip te werken? De volgende werkvorm kan een aanzet zijn voor zo'n proces:

- Bepaal een situatie met twee duidelijke kanten. De bedoeling is dat de twee zijden tot een consensus komen.
- Verdeel de klas in groepen
- Laat de leerlingen eerst hun positieve en negatieve reacties op de controversie uiteenzetten.
- Na het uiteenzetten van hun standpunten nemen de groepen de positie in die tegengesteld is aan het initiële standpunt.
- Laat daarna elke leerling zijn ingenomen standpunt uitschrijven alsook waarom en hoe dit standpunt doorheen de discussie al dan niet veranderd is.

4. In welke lessen kunnen controversiële onderwerpen aan bod komen?

Uit: "Teaching about controversial issues: guidance for schools"

De school kan een interessant forum zijn voor leerlingen die zich thuis of in hun leefomgeving in conflicterende situaties bevinden. Het is hier dat de leerlingen, in een veilige omgeving, verschillende visies en standpunten kunnen tegenkomen. In principe zouden alle standpunten op school aan bod moeten kunnen komen. Het leren praten met diegenen die er een tegengesteld standpunt op na houden, is immers een goede methode om te voorkomen dat conflicten escaleren in geweld.

Om haar handelwijze te bepalen moet de school zich de volgende vragen stellen:

- Waar komt de vraag vandaan? Van de leerlingen zelf?
- In welke mate zijn de leerlingen, hun families, gemeenschappen persoonlijk betrokken bij of getroffen door de controverse?
- Is de controverse iets dat alle leerlingen aangaat, of het nu in de eindtermen is opgenomen of niet?

Er zijn een aantal punten die scholen moeten respecteren. Zo mogen leerkrachten hun leerlingen niet oneerlijk beïnvloeden. Het is leerkrachten verboden om politieke standpunten van een partij te promoten. Alles moet ondernomen worden om dit te verzekeren en men moet streven naar een evenwichtige presentatie van alle gezichtspunten. Belangrijk is dat leerkrachten hun rol van private burgers scheiden van die van leerkrachten. Deze tweedeling, *privaat – publiek*, heeft ook betrekking op waarden, er moet een onderscheid gemaakt worden tussen private en publieke waarden.

Een hele reeks van waarden ligt aan de basis van de civiele samenleving; al zijn er ook verschillen. Onze pluralistische democratie wordt gekarakteriseerd door volgende waarden: sociale rechtvaardigheid, politieke gelijkheid, tolerantie, mensenrechten, respect voor de wet, de plicht om via onderhandeling een conflict op te lossen.

Het verschil in private en publieke waarden maakt dat we een onderscheid kunnen maken in de waarden die op school aan bod moeten komen en diegene die eigen zijn aan de leefomgeving. Onrechtvaardigheden die in strijd zijn met de waarden van de samenleving mogen in scholen, door leerkrachten veroordeeld en verboden worden.

Mogelijkheden om te reageren op controverses zijn aanwezig in diverse vakken en lessen. Zo omvatten de vakoverschrijdende eindtermen 'opvoeden tot burgerzin', het leren over mensenrechten, overheid, conflictoplossing, het belang van media in de samenleving en de rol van organisaties zoals de EU en de VN.

Wanneer controverses zich uiten in de 'gewone vakken' voorzien zij uitstekende mogelijkheden voor leerlingen om lopende conflicten dieper uit te spitten. Het kan leerlingen helpen toegang te krijgen tot feitelijke informatie uit een brede waaier aan bronnen. Het kan hen ook helpen bewust te worden van verschillende types van argumenten die alternatieve gezichtspunten karakteriseren.

Desondanks zijn de mogelijkheden van het leerplan niet altijd voldoende om deze kwesties aan te kaarten; het betekent dat plannen op korte termijn moeten aangepast worden en dat er weinig tijd is om aangepaste lesmaterialen op te zoeken of te maken. Het is ook zo dat in tijden van conflict het belangrijk is aandacht te hebben voor de emotionele noden van de leerlingen. Praten op zich kan louterend werken.

5. Bibliografie

Voor het schrijven van deze tekst baseerden we ons op de teksten:

"Teaching about controversial issues: guidance for schools", Ted Huddleston
<http://www.citizenshipfoundation.org.uk/main/page.php?92>

"Teaching controversial issues: a four-step classroom strategy for clear thinking on controversial issues", Pat Clarke
<http://www.bctf.ca/Social/GlobalEd/GlobalClassroom/ClarkePat/TeachingControversialIssues.html>

"Teaching controversial issues", Center for Teaching and Learning, Chapel Hill, VS
<http://ctl.unc.edu/fyc21.html>

"Special projects: World: Understand war: Teach controversies", Kreidler Wimiam J. ESR (Educators for Social Responsibility)
<http://www.esrnational.org/sp/we/uw/controversialissues.htm>

"Teaching Controversial Issues", Channel 4
<http://www.channel4.com/learning/programmenotes/inset/teachcontrv01.htm>
met een aantal werkvormen

"Teaching for learning, Teaching Controversial Issues"
<http://www.flinders.edu.au/teach/teach/inclusive/controversial.htm>

"Teaching controversial issues", Cherin Suzanne, een publicatie van 'The Professional & Organizational development Network in Higher Education
http://www.unm.edu/~castl/Castl_Docs/Packet5/Teaching%20Controversial%20Issues.html

"Teaching Idea: Cooperative Controversies", Bredehoft David J., Nieuwsbrief van de 'Teaching Resource Center for Faculty and Teaching Assistants, Universiteit van Virginia
http://trc.virginia.edu/Publications/Teaching_Concerns/Fall_1991/TC_Fall_1991_Teaching_Idea.htm

"Controversial issues in the Classroom", Harwood Angela M.
http://www.coastal.edu/cetl/resources/Controversial_Issues_in_the_Classroom.pdf

"Managing hot moments in the Classroom", Warren Lee, Derek Bok Center for Teaching and Learning, Harvard University
<http://bokcenter.harvard.edu/docs/hotmoments.html>

"Teaching Controversial Issues: Guidance for teachers exploring contentious world events with students." Citizenship Foundation
<http://www.citizenship-global.org.uk/controversial.html>

"Tips for Teaching Controversial issues", Streetlaw
<http://www.streetlaw.org/controversy2.html>

Burgerschap kan je leren, Blondeel jan
www.ond.vlaanderen.be/burgerschap2005/jan_blondeel.ppt

Alcohol – Praten met jongeren, De Zinding
<http://www.zinding.be>